КОММУНИКАТИВ МАДАНИЯТ – БЎЛАЖАК МУТАХАССИСЛАРНИНГ КАСБИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ МУҲИМ ШАРТИ СИФАТИДА

Усманова Саодат Умаровна
https://doi.org/10.5281/zenodo.21979013

Аннотация

Ушбу мақолада бўлажак мутахассисларни тайёрлаш жараёнида коммуникатив маданиятни ривожлантиришнинг назарий ва амалий масалалари таҳлил қилинади. Замонавий меҳнат бозорида касбий компетенциялар билан бир қаторда мулоқот маданияти, жамоада ишлаш ва шахслараро муносабатларни тўғри ташкил этиш кўникмаларининг ўрни кўриб чиқилган. Тадқиқот давомида бўлажак мутахассисларнинг коммуникатив маданият даражаси сўровнома ва педагогик кузатув усуллари орқали ўрганилди. Олинган натижалар асосида олий таълим муассасаларида бўлажак мутахассисларнинг коммуникатив тайёргарлигини ошириш бўйича амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: коммуникатив маданият, касбий тайёргарлик, бўлажак мутахассис, мулоқот компетенцияси, олий таълим, интерактив таълим, шахслараро мулоқот.

КИРИШ

Замонавий глобаллашув ва жадал рақамлашув даврида олий таълим тизими олдида фақатгина чуқур назарий билимга эга бўлган кадрларни эмас, балки мослашувчан, мулоқотга киришувчан ва жамоавий муҳитда самарали фаолият юрита оладиган мутахассисларни тайёрлаш вазифаси турмоқда. Мутахассиснинг касбий камолотида унинг академик билими (hard skills) билан бир қаторда шахслараро мулоқот ўрнатиш ва касбий мулоқот одоби (soft skills) муҳим ўрин тутади.

Мулоқот ва коммуникатив маданият муаммолари педагогика ва психология соҳасида кўплаб тадқиқотчилар томонидан ўрганилган. Бўлажак мутахассисларнинг касбий тайёргарлигида коммуникациянинг ўрни ва унинг таркибий қисмлари педагогик омил сифатида кенг таҳлил қилинган. Бироқ, замонавий олий таълим ва меҳнат бозорининг ортиб бораётган талаблари шароитида бўлажак мутахассисларда коммуникатив маданиятни тизимли ва босқичма-босқич шакллантириш механизми ҳали ҳам тўлиқ ўз ечимини топмаган.

Назарий манбаларда коммуникатив маданиятнинг аҳамияти эътироф этилган бўлса-да, амалий таълим жараёнида талабаларнинг коммуникатив кўникмаларини мақсадли ривожлантиришга қаратилган интерактив методикалар ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш меъёрлари етарлича очиб берилмаган.

Бўлажак мутахассисларда коммуникатив маданиятни шакллантиришнинг педагогик шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда уларнинг касбий тайёргарлик даражасига таъсирини асослашдан иборат.

МЕТОДЛАР

Тадқиқот олий таълим муассасаси талабалари ва профессор-ўқитувчилари ўртасида ўтказилди. Тадқиқотда комплекс педагогик ва психологик усуллардан фойдаланилди:

1. **Назарий таҳлил:** Мавзуга оид маҳаллий ва хорижий илмий-педагогик ҳамда психологик адабиётлар, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қиёсий таҳлил қилинди.

2. **Эмпирик методлар:**

- **Сўровнома (Анкета) усули:** Талабаларнинг ўз коммуникатив имкониятларига берган баҳоларини аниқлаш учун 15 та саволдан иборат сўровнома тузилди.
- **Педагогик кузатув:** Семинар ва амалий машғулотлар жараёнида талабаларнинг мулоқотга киришиш фаоллиги, баҳс-мунозараларда ўз фикрини асослаб бера олиш қобилияти кузатилди.

3. **Статистик таҳлил:** Сўровнома ва кузатув натижалари фоизли нисбатда қайта ишланди.

Тадқиқотда жами **120 нафар талаба** ва **15 нафар профессор-ўқитувчи** иштирок этди. Тадқиқот 3 босқичда (ташхис, амалий қўллаш ва якуний баҳолаш) амалга оширилди.

НАТИЖАЛАР

Тадқиқотнинг дастлабки (ташхис) босқичида талабаларнинг коммуникатив маданият даражаси учта асосий мезон бўйича баҳоланди: **юқори**, **ўрта** ва **паст**.

Баҳолаш мезонлари	Дастлабки кўрсаткич (Назорат гуруҳи - 60 та)	Амалий машғулотлардан кейинги кўрсаткич (Тажриба гуруҳи - 60 та)
Юқори даража (Эркин ва маданиятли мулоқот, нутқ бойлиги)	21,6% (13 та)	43,3% (26 та)
Ўрта даража (Мулоқотга кириша олади, аммо вазиятли қийинчилик мавжуд)	51,7% (31 та)	46,7% (28 та)
Паст даража (Тортинчоқлик, фикрини баён қилишда қийинчилик)	26,7% (16 та)	10,0% (6 та)

Тажриба гуруҳида интерактив таълим усуллари (кейс-стади, ролли ўйинлар, дебатлар ва муаммоли маърузалар) мунтазам қўлланилгандан сўнг, юқори коммуникатив маданиятга эга талабалар улуши **21,6% дан 43,3% гача ошди**, паст даражадаги талабалар эса **26,7% дан 10,0% гача камайди**.

Таълим берувчилар ўртасида ўтказилган сўровнома натижаларига кўра, респондентларнинг **86,7% и** бўлажак мутахассиснинг касбий муваффақияти бевосита унинг коммуникатив маданиятига боғлиқ эканлигини таъкидлаган.

МУҲОКАМА

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, бўлажак мутахассисларнинг касбий тайёргарлиги фақатгина соҳавий билимларни эгаллаш билан чекланмайди. Коммуникатив маданият мутахассиснинг қуйидаги касбий сифатларини ривожлантиришда муҳим шарт ҳисобланади:

1. **Вербал ва новербал мулоқот кўникмалари:** Фикрни аниқ, тизимли ва мантиқан изчил баён этиш касбий муҳитда ўзаро тушунишни таъминлайди.
2. **Эмпатия ва тинглаш маданияти:** Мулоқотдошининг мавқеи ва ҳолатини тўғри англаш, низоли вазиятларни юмшатиш ва конструктив ечим топишга ёрдам беради.

3. **Низом ва касбий этика қоидаларига риоя қилиш:** Жамоада соғлом психологик муҳитни шакллантиришнинг асосидир.

Олинган натижалар бошқа тадқиқотчиларнинг мулоқот компетенцияси бўйича олиб борган ишлари билан мос келади ва интерактив усулларни мунтазам қўллаш орқали талабаларнинг касбий тайёргарлик самарадорлигини оширишни яна бир бор исботлайди. Тадқиқотнинг чеклови шундаки, тажриба фақат маълум бир йўналиш талабалари доирасида ўтказилди; келажакда тадқиқот кўламини кенгайтириш ва турли мутахассисликлар бўйича қиёсий таҳлил ўтказиш мақсадга мувофиқ.

ХУЛОСА

Коммуникатив маданият бўлажак мутахассиснинг касбий тайёргарлигининг ажралмас таркибий қисми бўлиб, унинг меҳнат бозоридаги рақобатбардошлигини таъминлайдиган муҳим педагогик омилдир. Таълим жараёнига интерактив ва муаммоли ўқитиш технологияларини, шунингдек, баҳс-мунозара ва ролли ўйинларни тизимли жорий этиш талабаларда коммуникатив кўникмаларни сезиларли даражада оширади. Олий таълим муассасаларида бўлажак мутахассислар учун «Касбий коммуникация ва мулоқот маданияти» бўйича махсус тренинглар ва амалий курсларни кўпайтириш тавсия этилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Абдуллаева, Ш. А. (2020). Педагогик маҳорат ва мулоқот маданияти. Тошкент: «Фан ва технология».
2. Исмоилов, Б. Х. (2021). Бўлажак мутахассисларнинг касбий компетенциясини шакллантиришда коммуникациянинг ўрни. Замонавий таълим, 4(9), 15-22.
3. Раҳимова, М. Н. (2022). Олий таълимда мулоқот маданиятини ривожлантиришнинг педагогик омиллари. Тошкент: «Университет».
4. Goleman, D. (2006). Social Intelligence: The New Science of Human Relationships. Bantam Books.
5. Hargie, O. (2018). Skilled Interpersonal Communication: Research, Theory and Practice (6th ed.). Routledge.